

**DIRIJYORLIKDA LEGATO VA STAKKATO BELGILARINI
KO'RSATISH**

Solijonov Bobirjon Salimjon ugli

*Andijon davlat universiteti Sport va san'at fakulteti, San'atshunoslik kafedrası
o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy ishda dirijyorlik san'atida muhim ifoda vositasi bo'lgan legato va stakkato belgilarini ko'rsatish texnikasi tahlil qilinadi. Legato – bog'lab ijro etish, stakkato esa qisqa va uzib ijro etishni anglatadi. Tadqiqotda ushbu artikulyatsion uslublarni dirijyorlik harakatlarida aniq aks ettirish yo'llari, ayniqsa qo'l harakatlari, zarblarning shakli, intensivligi va amplitudasi orqali ifodalash texnikasi ilmiy asosda ko'rib chiqiladi. Shuningdek, turli orkestr asarlarini boshqarishda legato va stakkato belgilari qanday farqlanishi, bu belgilarning auditoriya hissiyotiga ta'siri misollar bilan yoritiladi. Ish dirijyorlarning amaliy mashg'ulotlarida va musiqiy pedagogikada qo'llanilishi mumkin bo'lgan metodik tavsiyalarni ham o'z ichiga oladi.*

Kalit so'zlar: *Dirijyorlik, legato, stakkato, qo'l harakati, artikulyatsiya, orkestr, ifoda vositasi, ritm, musiqa frazalari, metodika.*

Dirijyorlik — bu orkestr yoki xor kabi ijrochilar jamoasini boshqarish san'atidir. Dirijyor esa ushbu jamoaning musiqa asarini ifoda etish jarayoniga rahbarlik qiluvchi shaxs bo'lib, u ko'plab murakkab ko'nikma va malakalarga ega bo'lishi zarur. Ayniqsa, musiqa mazmunini yetkazishda dirijyorlik harakatlarini ifodaviy va yuqori darajada bajara olish muhim ahamiyatga ega. U ijrochilarga sur'at, nyuans (ohang tuslari), asarni boshlash nuqtasi, frazirovka (jumlar bo'linishi), ansambl muvofiqligi, soz (intonatsion aniqlik) kabi jihatlar bo'yicha ko'rsatmalar berishi, shuningdek, musiqiy asarning asosiy g'oyasini yetkazishga xizmat qilishi kerak.

Bunday murakkab vazifalarni muvaffaqiyatli bajara olishi uchun bo'lajak dirijyor quyidagi musiqiy qobiliyatlarga ega bo'lishi talab etiladi: nozik eshitish qobiliyati, ritmik sezgi, sof va aniq ijro, kuchli ovoz va vokal salohiyat, shuningdek, ichki eshituvni rivojlantirish — ya'ni bir nechta vokal partiyalarni uyg'un ravishda ijro etish, vertikal (intonatsion) eshitishni shakllantirish. Bularning barchasi — tabiiy musiqiy iste'dod bilan birga, izchil mehnat, mustahkam tayyorgarlik va ijodiy yondashuv orqali mukammallikka erishishni talab etadi. Dirijyorlik san'atini puxta egallagan shaxs ijro jarayonida qo'l harakatlari orqali asar mazmuni va ruhiyatini

ijrochilarga yetkazish, musiqaga ijodiy yondashish orqali jamoani ilhomlantirib, samarali boshqara oladi.

Dirijyorlik san'ati musiqiy asarlarning mazmunini, dinamikasini va ifoda vositalarini to'liq namoyon etish jarayonida muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, asardagi legato va stakkato kabi ijro belgilarini orkestr yoki xor a'zolariga aniq yetkazish, ularning ijrodagi intizomini va musiqiy ifodaning aniqligini ta'minlaydi. Legato — tovushlarning uzluksiz, silliq bog'lanishini bildirsa, stakkato esa qisqa, keskin va ajratilgan tovushlarni anglatadi. Ushbu ijro belgilarini dirijyorlik harakatlari orqali to'g'ri aks ettirish, nafaqat texnik mahorat, balki musiqiy tafakkur va ifodaning yuksak darajasini ham talab qiladi. Shu bois, mazkur maqolada dirijyorlikda legato va stakkato belgilarini ko'rsatish uslublari, ularning o'ziga xosliklari va pedagogik ahamiyati tahlil etiladi.

Dirijyorlikda legato va stakkato belgilarini aniq va ifodali tarzda ko'rsatish, orkestr yoki xor ijrosining sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Har bir harakat musiqiy mazmunni yoritishga xizmat qiladi, shuning uchun dirijyorning jestlari noaniq yoki noto'g'ri bo'lsa, bu ijrodagi xatolarga olib keladi.

1. Legato harakatining xususiyatlari

Legato — bu tovushlarning silliq, uzluksiz bog'lanishini anglatadi. Dirijyor bu belgi uchun yumshoq, egiluvchan va doimiy oqimdagi harakatlardan foydalanadi. Qo'l harakati shunchalik silliq va bog'langan bo'lishi kerakki, ijrochilar tovushlarni to'xtatmasdan, bir-biriga tutashtirib ijro etishlari lozimligini anglashi kerak. Misol uchun, Agar orkestrda P. Tchaikovsky'ning "Melancholic Serenade" kabi yumshoq legato parcha ijro qilinayotgan bo'lsa, dirijyor harakatlari doimiy aylanish harakatida bo'ladi, zarbalar orasida keskinlik bo'lmaydi[1]

2. Stakkato harakatining xususiyatlari

Stakkato esa tovushlarning qisqa, ajratilgan holda bajarilishini talab qiladi. Dirijyor bu belgini ko'rsatish uchun tez, keskin, qisqa zarbalar bilan harakat qiladi. Qo'l harakati kichik radiusli va elastik bo'lib, har bir zarba orqasidan to'xtab turish yoki yangi zarbaga tayyorgarlik harakati kuzatiladi. Misol uchun, Motsartning "Eine kleine Nachtmusik" asarida uchraydigan stakkato qismlarni boshqarishda dirijyor harakatlari qat'iy va segmentli bo'ladi. Har bir nota aniq ajralgan bo'lishi uchun qo'l qisqa "sakrash" harakati bilan boshqariladi[2]

3. Qo'llarning pozitsiyasi va ifodaviyligi

Dirijyorning qo'l holati va yuz ifodasi ham ushbu belgilarni tushuntirishda muhim rol o'ynaydi. Legato paytida tana bo'shashgan, ifoda sokin va hissiyotli bo'ladi. Stakkato paytida esa tana biroz tortilgan, harakatlar faollashadi, ko'z orqali kuchli signal beriladi.

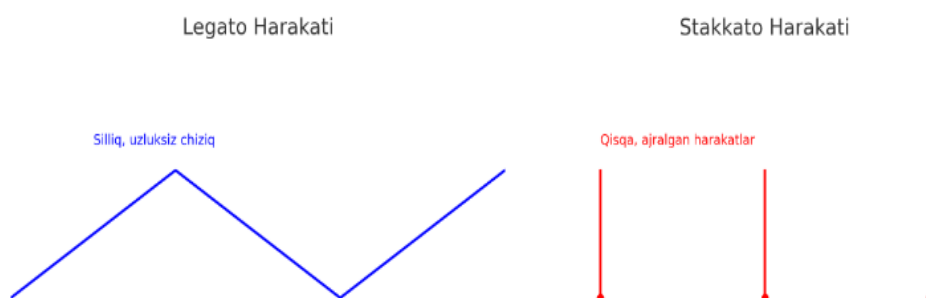
4. Pedagogik yondashuv

Yosh dirijyorlar bilan mashg'ulotlarda legato va stakkato o'rtasidagi farqlarni tanitish uchun quyidagi metodlardan foydalaniladi:

Vizual analogiyalar: masalan, legato — suv oqimi, stakkato — yomg'ir tomchilari.

Videoyozuv tahlili: taniqli dirijyorlarning videolaridan namuna olish (masalan, Herbert von Karajan – legato, Riccardo Muti – stakkato bo'yicha).

Dirijorlikda Legato va Stakkato Harakatlari

1-rasm

Ushbu rasmda: Chap tomonda — legato harakati: sillikli, egri chiziqlar bilan ifodalangan.

O'ng tomonda — stakkato harakati: qisqa, keskin pastga zarbalar sifatida ko'rsatilgan.

Legato (ital. “bog'langan”) musiqa matnida nota ustida yoyma chiziq bilan belgilanadi. Bu belgining mavjudligi, tovushlar orasida uzilish bo'lmashligini bildiradi. Legato musiqa ifodasi odatda lirizm, muloyimlik, his-tuyg'ularning chuqurligini bildiradi.

Staccato (ital. “ajratilgan”) esa notaning tepasida nuqta bilan belgilanadi. U musiqa ifodasiga jonlilik, kuch, o'tkirlik kiritadi. Bu ifoda ko'pincha hazil, harakatlilik yoki dramatik o'zgarishlarni ifodalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абдуллаева Н. Дирижерское искусство: теория и практика. — Ташкент: Фан, 2020.
2. Ходжаев И. Асосий дирижерлик кўникмалари ва жамоа бошқаруви методикаси. — Тошкент: Маданият, 2019.
3. Самойленко Л. И. Искусство дирижирования: учебное пособие. — Москва: Музыка, 2008.
4. Флейшман А. Основы хорового дирижирования. — Санкт-Петербург: Композитор, 2017.